

वर्ष-7, अंक-5
इंटरनेट संस्करण : 128

गर्भनालि पत्रिका

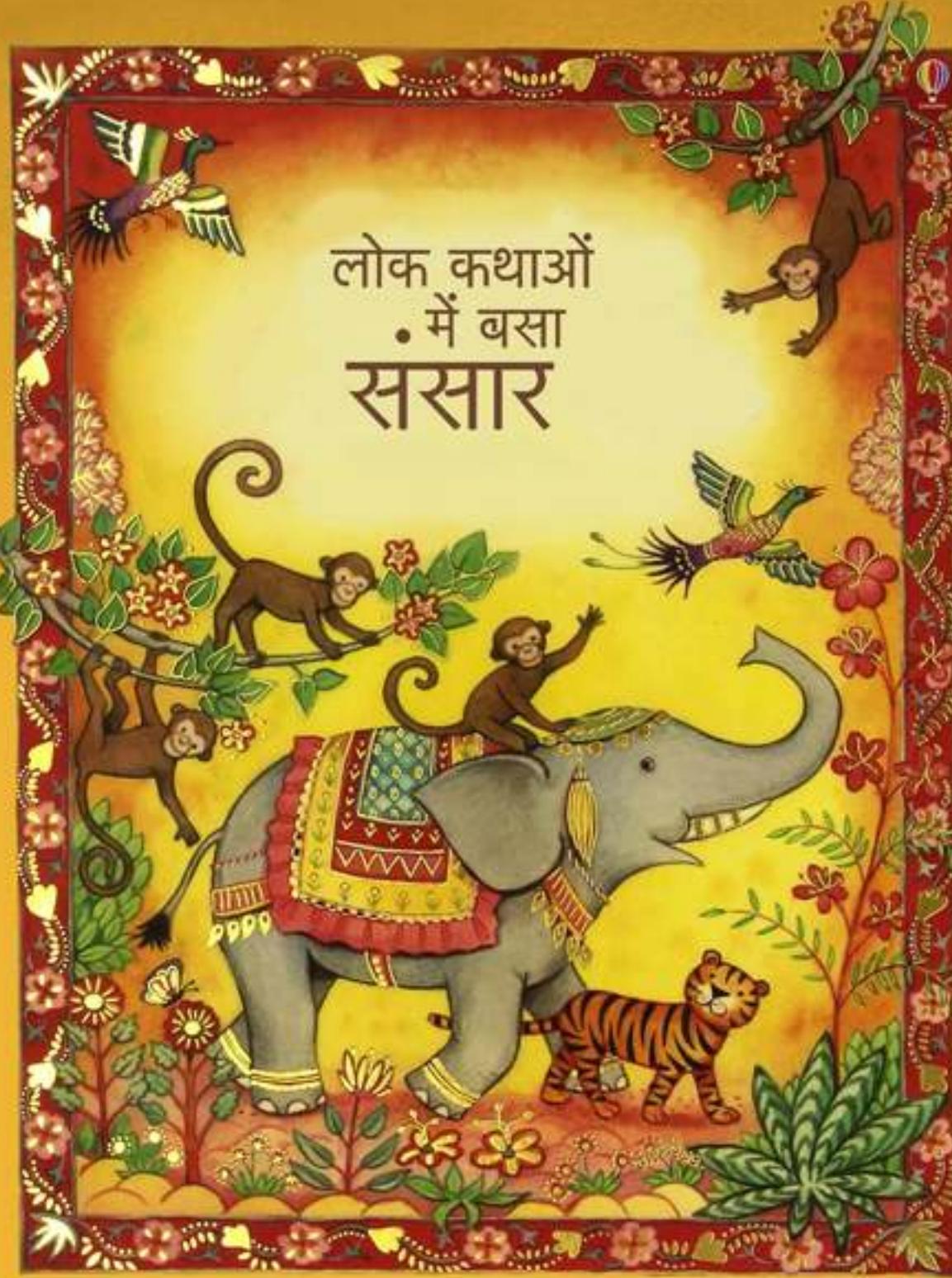
प्रवासी भारतीयों की मासिक ई-पत्रिका

www.garbhanal.com

ISSN 2249-5967

जुलाई 2017

लोक कथाओं
में बसा
संसार

मारियाना यान्जिच

८ जुलाई १९८३ को बान्या लूका, वोस्नीआ एंड हेर्ट्सोवीना में जन्म। क्रोआती भाषा, इंडोलोजी, जाग्रेव विश्वविद्यालय, क्रोएशिया; पीएचडी प्रोग्राम, जावार विश्वविद्यालय, क्रोएशिया। भारत की संस्कृति, लोक मुक्त विश्वविद्यालय जाग्रेव में अध्यापन। भारत में कुछ समय तक हिंदी अनुवाद तथा क्रोआती भाषा शिक्षक रहीं। हिंदी व्याकरण का संक्षिप्त परिचय तथा नमस्ते जी किताबें प्रकाशित। हिंदी साहित्य की अनेक कृतियों का क्रोआती भाषा में अनुवाद। अनेक बार भारत की अध्यापन यात्राएँ कीं।

समर्पक : marijanajanjic@yahoo.com

► संकलन

क्रोएशियन लोक-कथा

जंतुओं की भाषा

हिंदी अनुवाद सहयोग डॉ. रवीन्द्रनाथ मिश्र

एक दिन राजा और वह नौकर शिकार खेलने गए। रास्ते में उन्हें एक छोटी-सी पहाड़ी मिली, जहां पर चींटियों ने अपना घर बना रखा था। जब वे दोनों उसके पास गए तो उन्हें चींटियों की बातचीत सुनाई दी। वे आपस में कह रही थीं कि अगर कोई यहां से तीन समुद्र पार करेगा तो उसे सेबों से लदा हुआ एक पेड़ मिलेगा।

प्रा

चीनकाल में एक राजा अपने राज्य में धूम रहा था। उसकी मुलाकात एक मछुआरे से हुई। वह बाजार जाने के लिए तैयार हो रहा था कि राजा ने उससे पूछा-

‘यह मछली तुम कितने में बेच रहे हो?’

मछुआरे ने कहा, ‘आप जो उचित समझे।’

राजा ने सोने का सिक्का देते हुए कहा कि ‘मैं तुम्हारी ईमानदारी से बहुत खुश हुआ।’

मछुआरा सिक्का लेकर घर चला गया। राजा महल की ओर वापस लौट रहा था तो मछली ने कहा-

‘आप घर पर मुझे बनवाकर अन्य लोगों के साथ खाएंगे तो सबको जंतुओं की भाषा मालूम हो जाएगी। यदि आप चाहते हैं कि किसी अन्य को इसकी जानकारी न हो तो अकेले खाइएगा।’ राजा को जब यह मालूम हुआ तो उन्होंने अपने सबसे भरोसेमंद नौकर को मछली बनाने के लिए दिया और कहा कि -

‘तुम इसमें से एक भी टुकड़ा मत लेना।’ नौकर ने खूब अच्छी तरह से मछली कढ़ी तैयार की और सोचने लगा कि आखिर क्या बात है? मैं इसे नहीं खा सकता। यदि मैंने चोरी से एक टुकड़ा खा भी लिया तो राजा को कैसे पता चलेगा? यह सोचकर उसने जैसे ही एक टुकड़ा खाया कि उसके पीठ से कुत्ते की आवाज आई कि-

‘मुझे भी थोड़ा दे दो। भूख लगी है।’

यह सुनकर नौकर मछली लेकर राजा के पास गया। राजा ने पूछा- ‘क्या तुमने मछली खाई?’ नौकर ने कहा-

‘नहीं।’ राजा अकेले ही पूरी मछली खा गया। इसके बाद उन्हें मक्खियों की आवाज सुनाई दी, जिसमें मक्खियां भनभनाती हुई आपस में बात कर रही थीं कि राजा के साथ धोखा हुआ है! यदि राजा को पता चला तो उसकी खेर नहीं।

राजा ने मक्खियों से पूछा- ‘किसने धोखा दिया?’

मक्खियों ने कहा- ‘आप ध्यान से सोचिए तो आपको पता चल जाएगा।’

यह सुनकर राजा ने बहुत देर तक सोचा लेकिन उन्हें कुछ याद नहीं आया।

एक दिन राजा और वह नौकर शिकार खेलने गए। रास्ते में उन्हें एक छोटी-सी पहाड़ी मिली, जहां पर चींटियों ने अपना घर बना रखा था। जब वे दोनों उसके पास गए तो उन्हें चींटियों की बातचीत सुनाई दी। वे आपस में कह रही थीं कि अगर कोई यहां से तीन समुद्र पार करेगा तो उसे सेबों से लदा हुआ एक पेड़ मिलेगा। यदि कोई सेबों को तोड़ने के बाद उस पेड़ के अंदर का गूदा बिना खाल के टूटे निकाल देगा तो रात में उसके अंदर सोना भर जाएगा। फिर सुबह सोना निकालने के बाद पुनः रात में सोना भर जाएगा। यह सुनकर राजा तो चुप रहा लेकिन नौकर मुस्कराने लगा। राजा ने उससे पूछा- ‘तुम क्यों मुस्करा रहे हो?’ तो उसने कहा- ‘कोई बात नहीं है।’ फिर वे दोनों आगे चलना शुरू किए और एक पहाड़ पर पहुँच गए। जहां पर गाय चराने वाले ग्वालों ने आग जलाई थी और वह फैलते-फैलते चींटियों के घर तक आ गई।

ઇતને મેં સારી ચીંટિયાં ચિલ્લાને લગ્ની તો નૌકર તુરન્ન ઘોડે સે ઉત્તરકર ઉન્હેં બચાને કે લિએ દૌડે પડા।

યહ દેખકર રાજા ને નૌકર સે પૂછા- ‘યહ તુમ ક્યા કર રહે હો?’

નૌકર ને કહા- ‘ઇન ચીંટિયોં કે મરને સે ક્યા મિલેગા?’ (રાજા સમજ ગયા કી ઇસે ભી જન્મુઓં કી ભાષા સમજ મેં આતી હૈ) રાજા નૌકર કો છોડકર આગે બઢ ગયા। ઇસકે બાદ ચીટિયોં કે સરદાર ને નૌકર સે કહા કી- ‘તુમને હમારી જાન બચાઈ હૈ, બોલો તુમ્હેં ક્યા ચાહિએ?’

નૌકર ને કહા કી ‘મુઝે કુછ નહીં ચાહિએ। ભલા બતાઓ! તુમ મુજ્જે ક્યા દે સકતી હો?’

ઉસને અપની એક ટાંગ તોડકર નૌકર કો દેતે હુએ કહા ‘યે લો મરી ટાંગ। જબ કભી ભી તુમ્હારે ઊપર કોઈ મુસીબત આએ તો ઇસે બજાના। હમ સબ તુમ્હારી મદદ કે લિએ પહુંચ જાએંએ।’

ઇસકે બાદ નૌકર રાજા કે પાસ ગયા। ફિર વે દોનોં આગે ચલના શુરૂ કિએ। કુછ દૂર જાને કે બાદ ઉન્હેં એક લોમડી ઔર બહુત સારે ચૂહે દિખાઈ દિએ। ઉન્હોને ને દેખા કી ચૂહે જોર-જોર સે ચિલ્લા-ચિલ્લા કર ઇધર-ઉધર ભાગ રહે થે, ક્યોંકિ લોમડી ઉન્હેં ખાના ચાહતી થી। યહ સુનકર નૌકર ઘોડે સે ઉત્તરા ઔર વહાં જાકર લોમડી કો માર ડાલા। યહ સબ દેખકર રાજા ને કહા - ‘અરે! અબ મુજ્જે પતા ચલ રહા હૈ કી તુને ભી વહ મછલી ખાઈ હૈ।

નૌકર ને કહા ‘નહીં!’

રાજા ને કહા ‘અચ્છા! તબ કોઈ બાત નહીં। ચલો ઘર વાપસ ચલતે હોયું।’ ઘર આને કે બાદ રાજા ને નૌકર સે કહા ‘મેરી બેટી કે પાસ મોતી કી તીન માલાએં હોયું ઔર ઉસકો માલૂમ હૈ કી ઉનમેં કિતની મોતિયાં હોયું। મૈં ઇન માલાઓં કો મૈદાન મેં ફેંક દૂંગા। તુમ્હેં એક દિન કા સમય દેતા હું કી સારી મોતિયોં કો વાપસ લાકર દો। યદિ એક ભી મોતી કમ હુઝી તો મૈં તુમ્હારા સિર કલમ કર દૂંગા।’

યહ સુનકર નૌકર બહુત ઉદાસ હુઆ। દૂસરે દિન મોતિયાં ઢૂંઢને ગયા। દોપહર બીત જાને કે બાદ ભી બસ ઉસે કેવળ તીન હી મોતી મિલે। નૌકર હતાશ હોકર પેડ કે નીચે બૈઠ ગયા। ઉસને દેખા કી એક ચીંટી ગુનગુનાતે હુએ પેડ પર ચઢ રહી થી -

‘અહા! મેં ગર્મિયોં મેં ભી કિતની ખુશ હું।’

ઉસે દેખતે હી નૌકર કો ટાંગ કી યાદ આઈ ઔર વહ ઉસે બજાના શુરૂ કર કિયા। ઇતને મેં સારા મૈદાન ચીટિયોં સે ભર ગયા। વે બોલીં ‘હમસબ આપકી ક્યા સહાયતા કરેં?’ નૌકર ને રાજા કી પૂરી કહાની સુનાઈ।

ઉસને કહા કી ‘મુઝે માલૂમ નહીં હૈ કી મૈદાન પર કિતને મોતી કિખરે હોયું?’

યહ સુનકર સભી ચીંટિયાં મૈદાન પર ફેલ ગઈ। ઉન્હોને

સારે મોતી લાકર નૌકર કો દે દિયે।

નૌકર ને સારે મોતી રાજા કે હવાલે કિયે। રાજા ને બેટી સે પૂછા ‘ક્યા સભી મોતી મિલ ગએ?’ બેટી ને કહા ‘હાં!’ રાજા ને નૌકર કો દૂસરા કામ દિયા। ઉન્હોને કહા કી ‘તુમ્હેં તીન સમુદ્ર પાર કરના હોગા। ઉસકે બાદ વહાં સેબ કા એક પેડ મિલેગા। ઉસ પેડ કી ખાલ ઉતાર કર લાના હૈ, લેકિન શર્ત યહ હૈ કી ખાલ કહીં સે ભી ટૂટની નહીં ચાહિએ।’

યહ સુનકર નૌકર બહુત ભયભીત હુઆ, લેકિન ફિર ભી ચલ પડા। ચલતે-ચલતે વહ સમુદ્ર કે કિનારે પહુંચ ગયા ઔર થક કર એક પેડ કે નીચે જૈસે હી લેટના ચાહા કી ઘાસ સે આવાજ આઈ કી ‘મુઝે પર સોના પાપ હૈ। પહલે તુમ એક ઘાસ કા ટુકડા લેકર સૂંધો ઔર ઉસે હાથ ઔર પાંવ પર રગડો। ઇસસે તુમ સમુદ્ર પાર કર સકોગે।’

યહ સુનકર ઉસને વૈસા હી કિયા તો ઉસકે પીઠ પર પંખ ઉગને લગે। નૌકર ને નિશ્ચય કિયા કી થોડા આરામ કરને કે બાદ સમુદ્ર પાર કરુંગા। ઇસકે બાદ ઉસને પહલા, દૂસરા ઔર ફિર તીસરા સમુદ્ર પાર કિયા। ઉસે વહાં એક સેબ કા પેડ મિલા। વહ સોચને લગા કી ઇતના કઠિન કામ મૈં કૈસે કરુંગા? અંત મેં ઉસે ચૂહોનો કી યાદ આઈ। ઉસને સોચા કી યદિ મુજ્જે દો ચૂહે મિલ જાતે તો હમારા કામ આસાન હો જાતા। વહ સોચ હી રહા થા કી બહુત સારે ચૂહે વહાં એકત્ર હો ગએ ઔર પૂછુંને લગે ‘ક્યા હમ સબ આપકી સહાયતા કર સકતે હોયું?’

નૌકર ને ઉસને કહા ‘મુજ્જે ઇસ સેબ કે પેડ કી ખાલ ચાહિએ લેકિન શર્ત યહ હૈ કી ખાલ કહીં સે ભી ટૂટની નહીં ચાહિએ।’

યહ સુનતે હી ચૂહોને ને અપના કામ કરના શુરૂ કર દિયા ઔર કુછ સમય બાદ ખાલ ઉતાર કર ઉસે દે દી। નૌકર ને ઉસે લાકર રાજા કો દિયા। રાજા ને પૂછા - ‘ક્યા પૂરા કામ સહી ઢંગ સે હુઆ હૈ?’

નૌકર ને કહા ‘હાં!’

રાજા ને મન હી મન મેં સોચા કી યદિ મૈં ઇસે અન્ય કોઈ દૂસરા કામ દેતા હું, તો કિસી ન કિસી રૂપ મેં કોઈ ન કોઈ ઇસકી મદદ કરેગા। ઇસસે અચ્છા યહી હોગા કી મૈં ઉસે શાંતિપૂર્વક જીવન યાપન કરને દુંબું।

કુછ સમય બીતને કે બાદ એક દિન રાજા બહુત બીમાર હુઆ। ઉસે લગા કી અબ મૈં ઔર અધિક દિન જિંદા નહીં રહુંગા। ઉસને નૌકર કો બુલાયા ઔર કહા કી -

‘અબ મેરી બચને કી ઉમ્મીદ નહીં હૈ। તુમ બહુત બુદ્ધિમાન ઔર ચતુર હો ઇસલિએ હમારી પુત્રી સે શાદી કરકે રાજ્ય કા સારા કાર્યભાર સંભાલો।’

યહ કહકર રાજા મર ગયા। નૌકર ને ઉનકા અંતિમ સંસ્કાર કિયા। શોક કા સમય બીતને કે બાદ ઉસને રાજા કી લડકી સે શાદી કી। તત્પશ્ચાત દોનોં સુખપૂર્વક રહને લગે।■